

Tasarım ve Günlük Yaşam Kuramları Bağlamında Türkiye’de 1982-2017 Yılları Arasında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi ve Analizi*

Betül Aybala Çakmakçıoğlu
Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye Öztürk

Makale Geliş Tarihi: 14.04.2018
Yayına Kabul Tarihi: 18.06.2018

Özet

Günlük yaşam, özne ve nesneye bağlı ilişki biçimlerini ve bu doğrultuda günlük eylemleri içinde barındırdığı gibi tasarıma da zemin oluşturmaktadır. Nesnelere kurulan ilişkiler, nesnelere yüklenen anlamlar ve onları kullanma biçimleri bağlamında günlük yaşamın tasarım pratiğiyle doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu bağlantıya dayanarak, bu çalışmada tasarım ve günlük yaşam bağlamında Türkiye’de 1982-2017 yılları arasında gerçekleştirilen lisansüstü tezler araştırılmıştır. Bu konunun özellikle endüstriyel tasarım yazını üzerinden lisansüstü çalışmalardaki yeri ve ele alınış biçimleri incelenmiştir. Yapılan araştırma ve inceleme sonunda elde edilen bulgular değerlendirilerek, tasarım ve günlük yaşam ilişkisinin lisansüstü çalışmalardaki mevcut durumu ortaya konmuş, çeşitli yorum ve öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Günlük Yaşam Kuramları, Tasarım, Endüstriyel Tasarım, Eğitim, Lisansüstü Çalışmalar

INVESTIGATION AND ANALYSIS OF GRADUATE STUDIES CONDUCTED IN TURKEY BETWEEN THE YEARS OF 1982-2017 IN THE CONTEXT OF DESIGN AND EVERYDAY LIFE THEORIES

Abstract

Everyday life creates a basis for design as well as it contains many forms of relationship between subject and object, and daily actions in this context. It can be said that in various contexts such as the relations established with objects, the meanings loaded on objects, and the way they are used, daily life is closely related to design practice. Departing from this idea, for this article, graduate theses conducted in Turkey between the years of 1982-2017 in the context of everyday life and design were investigated. This issue has been examined in the context of graduate studies through industrial design literature. Through the evaluation of the findings obtained at the end of this research and analysis, the present situation of design and everyday life relation in the graduate studies is presented and various comments and suggestions are made.

Keywords: Everyday Life Theories, Design, Industrial Design, Education, Graduate Studies

Betül Aybala Çakmakçıoğlu, E-posta: aybalacak@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye Öztürk, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,
E-posta: nazozturk@eskisehir.edu.tr

*Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Endüstriyel Tasarım Yüksek Lisans Programı kapsamında, danışmanlığını Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye Öztürk’ün yaptığı, B. Aybala Çakmakçıoğlu tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Günlük yaşam, bugüne dek çoğu sosyolog, kuramcı ve düşünür tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Günlük yaşamın, sosyolojik kavramlar içinde tanımlanması hayli zor bir kavram olduğunu ifade eden Featherstone (1995: 55) bunun, günlük yaşamın, bütün kavramsallaştırmalarımıza, tanımlamalarımıza, anlatılarımıza nihai zemin sağlayan bir yaşam dünyası olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Tanımlanmasının zor olduğuna ilişkin bu türden vurgular, “günlük yaşam”ın sözel bir kavram olmayıp, bir olgu/zaman aralığında yer aldığına işaret etmektedir. Kültürel, toplumsal ve somut olmayan değerlerin bir anlamda görünür hale geldiği yere işaret ettiği de söylenebilir. Bu yüzden günlük yaşamdan alınan herhangi bir kesit, yaşamın içinden sayısız konuda fikir vermektedir. Günlük yaşam, tüketim, üretim, kapitalizm gibi kavramlarla kuvvetli bağlantıları olan tasarım alanıyla da sürekli etkileşim halindedir.

Bu çalışmada konuyla ilgili önemli addedilen eserler başta olmak üzere birçok kaynaktan yararlanılarak, başlıca günlük yaşam kuramları ve eleştirilerinden ana hatlarıyla bahsedilmekte, bu kaynaklarda yer alan önemli kavramlar tanımlanmaktadır. Daha sonra çalışmanın asıl amacına uygun olarak günlük yaşam ile ilgili lisansüstü tezler gerçekleştirildiği anabilim dalları, tasarım temel alanı ve endüstriyel tasarım alanında yapılan çalışmalar olmak üzere incelenmekte ve elde edilen verilerle çeşitli çıkarımlarda bulunulmaktadır. Endüstriyel tasarım lisansüstü yazınında günlük yaşam konusunun yerini kavramak üzere; özellikle bu anabilim dalında gerçekleştirilen çalışmalar ayrıntılı olarak içerik, kapsam, yöntemler gibi nitel özellikleri yönünden de analiz edilmektedir. Sonuç ve öneriler bölümünde, elde edilen bulgular değerlendirilerek, gelecekte yapılabilecek tasarım araştırmaları, uygulamaları veya lisansüstü çalışmalar için önerilerde bulunmaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Çalışma temel olarak, günlük yaşam kavramının lisansüstü tezlerde sıklıkla hangi alanlarda ele alındığını, tasarım temel alanı ve endüstriyel tasarım alanında bu konuda yapılmış çalışmaların nicelik ve niteliklerini tespit ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle, günlük yaşam kuramlarının akademik çalışmalarda disiplinler arası ortak bir zemin sunduğuna ve günlük yaşamın tasarım alanını besleyen niteliklerine dikkat çekmek hedeflenmektedir. Çalışmanın amacı, zamansal sınırları olmayan bir araştırma konusu olarak günlük yaşamın tasarım çalışmaları, pratikleri ve eğitiminde yer almasına teşvik etmek, bu konudaki çalışmalara perspektifler sunmaktır.

1.2. Yöntem ve Sınırlılıklar

Yapılan araştırma günlük yaşam sosyolojisine dayanan kuramsal bir temel üzerine oluşturulmuştur. Kuramsal ve kavramsal geliştirmeyi hedefleyen, anlama, detaylı tanımlama, açıklama, ilişkilendirme gibi amaçlarla yapılan temel araştırmalar türündedir. Çalışmada veri toplama yöntemlerinden ağırlıklı olarak literatür taraması kullanılmıştır. Araştırmada lisansüstü tezlerin incelendiği bölüm için zaman aralığı, Türkiye’de ilk olarak endüstriyel tasarım lisansüstü programının kurulduğu 1982 yılı (Irkdaş Doğu vd., 2015, s.46) ile tez çalışmasının yürütüldüğü 2017 yılı olarak belirlenmiştir. Lisansüstü tez çalışmalarına Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı aracılığıyla erişilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın sınırlılıklarını bu veri tabanında kullanılan kriterler belirlemektedir. Bu sınırlılıklar bölüm içerisinde, veri tabanında yapılan taramalarda kullanılan anahtar sözcükler ve sözcüklerin arandığı alanlar gibi detaylarıyla birlikte açıklanmaktadır. Araştırma kapsamında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ulaşılan tez bilgilerinin güncel, eksiksiz ve doğru olduğu varsayılmıştır.

2.1. Günlük Yaşam Kurallarına İlişkin Önemli Kavramlar

Günlük yaşam, yaratımı destekleyen olanaklarla dolu, farkında olalım veya olmayalım ürettiğimiz, tükettiğimiz her şeyde ve her eylemimizde tutduğumuz, her olguyu tanımlarken referans gösterdiğimiz esnek bir koordinat sistemi gibidir. Her an değişebilen, bireyin ve toplumun hem etkilediği hem de etkilendiği tüm durumları kapsar. Günlük yaşam sosyoloğu ve filozofu olarak nitelendirebileceğimiz Lefebvre de günlük yaşamı üzerinde yürüdüğümüz besleyici, verimli bir toprağa benzetir (Lefebvre, 2015: 93). Lefebvre’nin günlük yaşamın olası tanımını tartıştığı bir metin onu kavramada oldukça yardımcıdır:

Gündelik hayat bir ilk anlam küresi, üretici (yaratıcı) etkinliğin yeni yaratımları olanaklı kılacak bir biçimde hazır tutulduğu bir zemin midir? Bu alan, bu zemin, ne felsefecilerin özneliği tarafından belirlenmiş (veya üst belirlenmiş) bir şey olarak, ne de kategoriler halinde (giyecekler, yiyecekler, mobilyalar vs.) sınıflanmış nesnelere nesnel (veya nesnesel) betimlenmesi olarak özetlenebilir. Bunlardan daha öte ve daha başka bir şeydir o: Ne bir düşünüş yönüdür ne de bir engelleyici ya da durdurucudur; aynı anda hem bir alan hem de bir ara istasyondur, bir aşamadır ve bir atlama tahtasıdır, anlardan (gereksinimler, iş, zevk; ürünler ve yapıtlar, edilgenlik ve yaratıcılık; araçlar ve amaçlar, vs.) oluşan bir andır, olanaklı olanı (olanaklar bütününü) gerçekleştirmek için kendisinden yola çıkmanın kaçınılmaz olduğu diyalektik bir etkileşimdir (Lefebvre, 2016: 24).

Günlük yaşam, insanların hayatlarını sürdürmek üzere gerçekleştirdikleri

eylemleri ve rutinleri içeren, var olma uğraşlarını; duyguları, düşünceleri, deneyimleri, çıkarımları ve anlamlandırma süreçleriyle birlikte gerçekleştirdikleri bir mecradır. Bu konu üzerine tartışmalar kimi zaman yaşamı kolaylaştırmak, kimi zaman anlamlandırmak, çözümlenmek kimi zaman da güç ve otorite elde etmek gibi amaçlarla günümüze dek süregelmiştir (Şahin ve Balta, 2001:186). Günlük yaşam kuramları bireyin yaşam içerisindeki eylemleri, pratikleri, bireyin kurumsal yapılarla güç ilişkileri gibi kavramları içermektedir. Günlük yaşam ile ilgili bugüne dek birçok tanım yapılmış, farklı düşünce ve yaklaşımlar geliştirilmiştir.

2.2. Tarihsel Olarak Günlük Yaşam Kuramları

2.2.1. Modernist Sosyoloji Bağlamında Sistemler Yaklaşımı

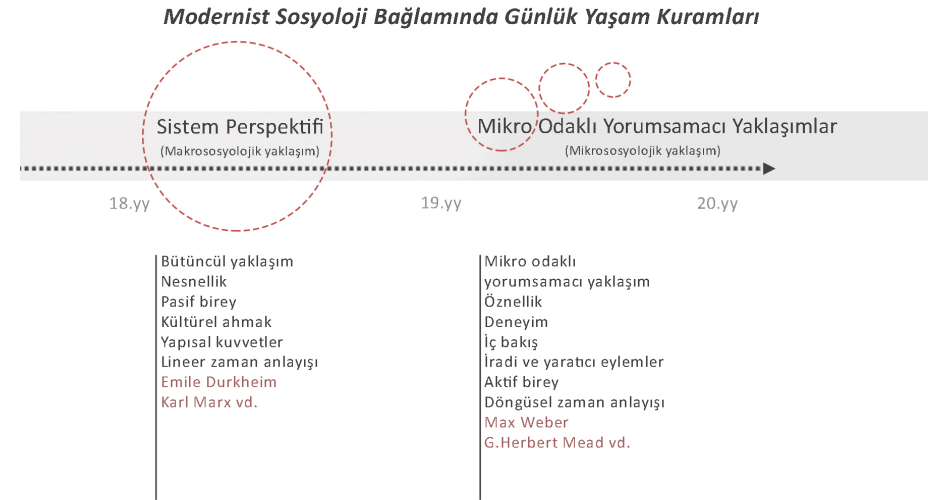
Genel olarak bakıldığında, modernist sosyoloji dahilinde, 18. yy. felsefesinden, 19. yy. klasik dönemine ve ardından savaş sonrası zamana dek gelen süreçte günlük yaşamla ilgili 2 temel yaklaşım olmuştur. Bunlar sistemler yaklaşımı ve mikro odaklı yorumsamacı¹ yaklaşımlardır (Swingewood, 1998). Bu yaklaşımlara temel oluşturan en önemli sorulardan biri günlük yaşamda belirleyici olanın bireylerin kendi iradesi mi yoksa yaşam içerisindeki iktisadi yapılar gibi yapısal faktörlerin mi olduğudur (Aman, 2017: 17). Sistem perspektifi ya da sistemler yaklaşımı, genel olarak toplumsal yapıyı bütüncül bir bakışla ele almış, eylemleri altında gizlenen yapısal oluşumların bir çıktısı olarak görmüştür. Sistemler yaklaşımında günlük yaşam tamamen toplumsal aktörlerin kontrolü dışında, yapısal kuvvetlerin güdümündedir (Bennett, 2013: 12). Sistem kuramı rasyonel bir yaklaşımdır ve tüm toplumsal yapıyı bir makro sosyoloji olarak ele almaktadır. Ancak, bu tür yaklaşımlar zaman içerisinde yetersiz kalmış, günlük yaşamı anlamak için yapılan çalışmalar farklılaşmıştır. Özellikle 19. yüzyıl sonlarında bu bakış açısına muhalif görüşler çoğalmış, salt yapısal değerlendirmelerin bireyleri ve toplumu anlamada yeterli olmadığı düşüncesi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Morris'in (1977) de ifade ettiği gibi;

Yaratıcı sosyolojik yaklaşımların altında yatan temel varsayım, insanların yalnızca toplumsal gerçekler ve güçler etkisi altında hareket etmedikleri; kendi sosyal dünyalarını başkalarıyla sürekli olarak etkileşim içerisinde biçimlendirip ve yarattıkları dolayısıyla bu eşsiz insani süreçleri araştırmak ve anlamak için özel yöntemlere ihtiyaç duyulduğudur (Morris'den aktaran Brinkmann vd., 2014).

¹ Yorumsamacılık, aslen dini metinlerin özgünlüğüne ilişkin anlaşmazlıkları karara bağlamakla ortaya çıkmış daha sonra genel olarak yazıyı anlama aracına dönüşmüş ve nihayetinde yazı dışında insan eylemlerinin anlaşılması için kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılda, yorumlama öne çıkan bir felsefi geleneğe dönüşmüştür. Yorumsamacı yaklaşımlar, toplumsal olguların anlaşılması için doğa bilimlerinin tersine, öznel anlamlandırmaların, toplumsal ve kültürel bağlamın hesaba katılması gerektiğini vurgular. Sosyal olguları, nesnel durumları dışarda tutarak, bireyin perspektifinden yorumlar (Turner, 2006).

2.2.1. Modernist Sosyoloji Bağlamında Mikro Odaklı Yorumsamacı Yaklaşımlar

Sosyolojide bireyin günlük yaşamdaki eylemde bulunma yetisine karşı görüşler zamanla klasik sosyolojiden uzaklaşarak mikro odaklı perspektife yaklaşmıştır. Böylece günlük yaşam önceden belirlendiği kabul edilen kalıplardan kurtulmaya başlamıştır. Bu aşamada, kuramcılar daha çok pratikler, bedensel deneyimler, bireysel duygular ve sezgilere yani öznelliklere eğilimlerdir (Gardiner, 2016). Bireylerin toplumsal düzenin etkisinde her daim pasif kalmadıkları, onların aktif birer özne oldukları düşüncesi günlük yaşam tartışmalarının merkezine alınmıştır. Böylece günlük yaşam, bireyin çeşitli güç ilişkileriyle yönlendirildiği bir ortam olarak görülmekten uzaklaşmıştır. Günlük yaşam kuramlarında yaşanan bu süreç her ne kadar kesin sınırlarla ayrıştırılamasa da farklılaşan nitelikler görülebilir (Bkz. Şekil 2.1).

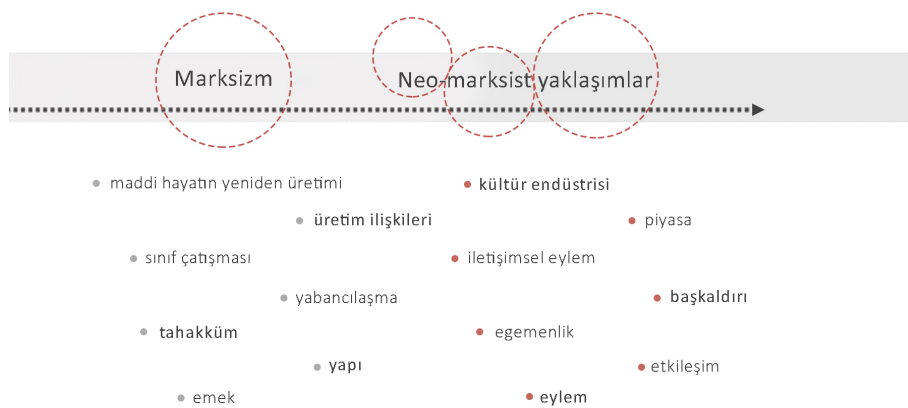

Şekil 2.1. Modernist Sosyoloji Bağlamında Günlük Yaşam Kuramları

Sosyal bilimler alanlarında günlük yaşam; bireyin konumu, öznelliği, eylem ve karar mekanizmaları gibi bileşenlerle birlikte farklı yaklaşımlarla irdelenmiştir. Bu yaklaşımlar arasında temel olarak üç yönelim bulunmaktadır; neo-marksist yaklaşım, fenomenolojik yaklaşım ve Kuzey Amerika mikro sosyolojisi. Bu sınıflandırma Bovone'ye (1989) ait bir makale temel alınarak kullanılmaktadır.

2.2.3. Neo-Marksist Akım

Karl Marx ve Friedrich Engels'in 1848'de ele aldığı komünist manifestoda ifade edildiği gibi toplum tarihini, sınıf mücadeleleri tarihiyle eş anlamlı ele alan Marksizm, sınıf çatışması üzerinden günlük yaşamı, üretim ve üretim ilişkilerini materyalist bir yaklaşımla ele almıştır (Marx ve Engels, 1997). Günlük yaşamı ve toplumsal yapıyı bütün olarak tanımlayan ve etkisi günümüze kadar devam eden bu teori, zaman içinde marksist düşünürler tarafından temel düşünce ve kavramları korunmakla beraber, yeni düşüncelere evrilmiştir. Bu kuram ekonomi başta olmak üzere, toplum ile bağlantılı olan sosyoloji, siyaset bilimi, iletişim, mimarlık ve tarih gibi disiplinlere nüfuz etmiş ve bu alanların içeriklerine bağlı olarak çeşitlenmiştir. Bu noktada, önceki başlıkta açıklanan sistem perspektiflerine karşı, günlük yaşamı daha eylem odaklı olarak ele alan Weber gibi düşünürlerin kuramlarından ve kavramlarından faydalanan, marksist yaklaşımı reddetmeyen ancak eleştiren, dönüştüren ve zamana uyarlayan neo-marksist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Neo-marksist yaklaşımların temelinde Frankfurt okulu eleştirel kuramı gibi kapitalizm karşıtı, marksizmi farklı kavramlar ve kültürel çalışmalarla birleştiren teoriler de önemli bir yer tutmaktadır (Bovone, 1989: 42). Burris'in (1987) Marx ve Weber tartışmasının ele alındığı bir yayında yer alan çalışmada görülebileceği gibi, neo-marksist yaklaşım marksizmin aksine yapıya değil eyleme, tahakkümden ziyade egemenliğe, çok boyutluluğa ve piyasa kavramlarına ağırlık vermiştir (Şekil 2.2).

Şekil 2.2. Marksizm ve Neo-Marksist Yaklaşımlara Ait Kavramlar

2.2.4. Fenomenolojik Yaklaşım

Fenomenoloji², yirminci yüzyılın önemli düşünürlerinden Edmund Husserl'in geliştirdiği bir felsefi kuramdır. Bir toplum filozofu Alfred Schutz, Husserl'in bu kuramının tanınmasına katkıda bulunmuş, fenomenolojiyi G. H. Mead'in düşünceleriyle bir araya getirmiştir ve böylece fenomenoloji, yorumcu bir sosyolojiye evrilmiştir. Fenomenolojik sosyoloji, sosyal bilimlerdeki pozitivist yaklaşımlara karşıt bir konumda yer almış ve etnometodoloji³, eleştirel kuram gibi yorumcu yaklaşımların da önünü açmıştır (Slattery, 2008: 231).

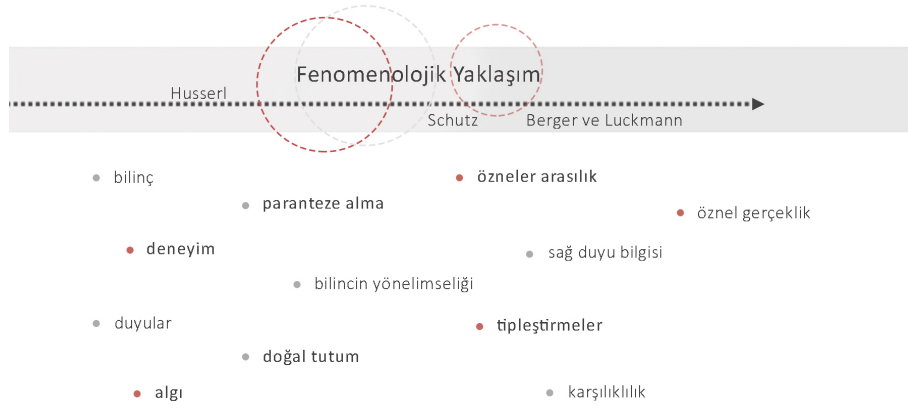
Fenomenolojik yaklaşım, toplumun ve bireyin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini savunan, bireylerin kendilerine ait dünyaları yaratma yollarına yoğunlaşan bir düşüncenin ürünüdür. Yaklaşımın temelini oluşturan fenomenolojinin odağı bilincin işleyişidir ve burada çoğunlukla 'yaşanılan dünyanın aslında zihinlerde yaratıldığı düşüncesi' kabul görmektedir (Tatlıcan, 2011: 112). Sosyal olguların fizik nesnelerin tersine bireylerin algıları ve anlamlandırmalarına bağlı olduğunu savunan fenomenolojik yaklaşım, olguların bireyler tarafından nasıl algılandıkları incelenirken birey tarafından deneyime ilişkin tüm öğelerin ve ön kabullerin "fenomenolojik indirgeme" olarak tanımlanan süreç aracılığıyla paranteze alınmasını, etki alanından uzak tutulmasını önermektedir (Tatlıcan, 2011: 113; Cevizci, 2012: 651). Fenomenolojiye göre kişiler, fiziksel varlıkları duyuşsal olarak algılar ve kendi anlayışlarıyla yorumlayarak tekrar yaratırlar (Slattery, 2008). Fenomenoloji maddesel dünyanın bireylerin anlamlandırmalarına dayalı, görelî bir alan olduğunu savunmaktadır. Sosyal düzenin, günlük yaşamda gerçekleştirilen eylemler, etkileşimler ve ortak değerler üzerinden yeniden üretildiğini belirtmektedir. Aynı şekilde bu yaklaşımı temel alan düşünürlerin günlük yaşamı tanımlamaları da deneyime ve etkileşime referans vermektedir:

² Yirminci yüzyılın seyrinde öne çıkan felsefi bir okuldur, etimolojik olarak bakıldığında, fenomenoloji, "duyularla algılanabilen her şey" olarak tanımlanan fenomenlerin bireye nasıl görüldüğüne dair yapılan araştırmalarla ilgilidir ve deneyimlerin yapısını inceler. Fenomenolojik sosyoloji, yorumlayıcı sosyolojinin bir türüdür (Turner, 2006:438). Sosyal psikolojide gözlemcinin önyargılarını askıya almaya ve bireyin davranışındaki fenomenleri gözlemlemeye, açıklamaya, algıyı ve bilinci arttırmaya çalışan bir yaklaşım olarak tanımlanır (Theodorson, 1969: 298).

³ Amerikan sosyolog Harold Garfinkel'in çalışmalarıyla temellenen, günlük yaşamdaki pratik eylemleri konu alan, iletişimin günlük yaşamda nasıl işlediğini, toplumsal normların günlük yaşamdaki etkinliklerde nasıl kullanıldığı araştıran bir yaklaşımdır (Tatlıcan, 2011: 147-148). Garfinkel'in "Studies in Ethnometodology (Etnometodolojide Araştırmalar)" kitabında görüldüğü gibi (1967: 1), "pratik etkinlikler, pratik ortamlar ve pratik sosyolojik yargılama deneysel araştırma konuları olarak ele alınmış ve günlük yaşamın en yaygın etkinliklerine genellikle sıradışı durumlar gibi odaklanılarak onlar hakkında bilgi edinilmeye" çalışılmıştır.

Yaşantı-dünyası ne benim özel dünyam ne senin özel dünyandır ne de senin ve benim özel dünyamın basitçe bir araya gelmesidir, aksine ortak deneyimler dünyamızdır (Schutz ve Luckmann, 1973: 68).

Ortak değerlerin oluşumu ve birey-toplum ilişkisi noktasında ise ortak sağduyu bilgisi, tipleştirmeler, karşılıklık gibi Schutz'a ait bazı kavramlar ön plana çıkmaktadır. Fenomenolojik yaklaşım birçok düşünür tarafından günlük yaşamı araştırmada temel alınmış ve yeni kavramlarla geliştirilmiştir (Bkz. Şekil 2.3).

Şekil 2.3. Fenomenolojik Yaklaşım Ait Kavramlar

Kısaca ifade edildiğinde, fenomenoloji yalnızca felsefi bir sistem olmayıp, şeylerde gizlenmiş özün bilgisini araştıran bir yöntemdir. İncelediği konu nesnel gerçeklikten ziyade insanın bu gerçeklik ile ilişkisinde etkin olan bilinç ve algı sürecidir (Erbaş, 1992: 160). Bu noktada denebilir ki fenomenoloji konu bağlamında, bireylerin günlük yaşamı nasıl algıladıklarını ve deneyimlediklerini incelemeyi, yaşantı dünyasının derinlerine inerek ondaki özü ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

2.2.5. Kuzey Amerika Mikro Sosyolojisi

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başında Kuzey Amerika'da kurulan yeni bir sosyolojik gelenek olan Kuzey Amerika sosyolojisi, Avrupa'daki günlük yaşam yaklaşımlarından farklı olarak bireyin kendisine daha fazla odaklanmıştır. Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümü -daha çok Chicago okulu olarak bilinir- Kuzey Amerika sosyolojisinin temelini oluşturmuştur

(Ritzer ve Stepnisky, 2014, s.204). Bu düşünce okulu, bir yandan fenomenolojiyle bağlantılı olup gündelik ve yüz yüze ilişkilere olan ilgisiyle öne çıkmış, bir yandan da kendine has kavramsal araçlar sunan özgün bir yöntem izlemiştir. Kuzey Amerika mikro sosyolojisi içinde iki temel eğilim ayırt edilmektedir. Bunlardan biri G.H. Mead tarafından başlatılan bir geleneğe referans veren, en önemli figürlerinden biri Erving Goffman olan sembolik etkileşimcilik, diğeri ise Harold Garfinkel tarafından kurulan etnometodolojidir (Bovone, 1989: 46) (Bkz. Şekil 2.4).

Şekil 2.4. Kuzey Amerika Mikro Sosyolojisi Ait Kavramlar

Klasik sosyolojide görülen bilimsel tutumu yadsıyan sembolik etkileşimci yaklaşım, toplumu içeriden analiz ederek, bir durum veya yaşam tarzına ilişkin bireyleri etkileyen başlıca faktörleri araştırır. Mead'in çözümlemesinin temelinde toplumsal sınıflardan ziyade birey ve bireyin yorumlama becerisi yer almaktadır. Sembolik etkileşimcilik toplumu tanımlamak yerine grup etkileşimi veya psikolojisine yakın durmakta, sosyal eğilimlerden çok bireyin davranışının 'iç dinamikleri' ile alakalı çözümlemelerde bulunur. Mead'e göre, toplumda kesintisiz bir yeniden üretme, yorumlama ve müzakere etme söz konusudur (Slattery, 2008:334-336).

Sembolik etkileşim kuramında, semboller anahtar unsurlardır ve toplum içinde öğrenilirler. Sözcükler, nesnelere ya da eylemler birer sembol olabilir. Ritzer ve Stepnisky (2014:355) tüm toplumsal nesnelere başka şeylerin anlamına gelmediğini ama başka şeylerin anlamına gelen tüm nesnelere bir sembol olduğunu belirtmişlerdir. Bu yaklaşıma göre, bireyler genellikle

kendileriyle ilgili bir şeyi diğerlerine aktarmak için sembolleri kullanırlar.

Goffman gerçeklik olarak kabul ettiği sosyal yapının içeriğini oluşturan günlük yaşamı performans olarak tanımlanmış, günlük hayattaki etkileşimi dramaturjik bir yöntemle ele almıştır. Sosyal rollerin benimsenmesiyle açıklanan günlük yaşam pratikleri vasıtasıyla, bireylerin 'sahne önü ve sahne arkası benlikler' oluşturarak rollerini yönettiklerini iddia etmiştir. Bu şekilde bireyler yaratıcı biçimde yaşamlarını idare etmekte, konformist (uymacı) eğilimlerini törpülemek amacıyla farklı uzamlar oluşturup günlük yaşamı daha katlanılabilir kılmaktadırlar (Goffman, 2016; Bennett, 2013:14). Goffman, günlük yaşam ve birey arasındaki ilişkiyi, toplumsal roller ve benlikler üzerinden tanımlamıştır.

Kuzey Amerika sosyolojisinde, Bovone'nin (1989) de işaret ettiği, bir diğer temel eğilim ise etnometodolojidir. Etnometodoloji, temelde günlük yaşamın analizinde kullanılan yöntemlerdir. Bu perspektif, fenomenolojik yaklaşımdan çokça etkilenen Harold Garfinkel tarafından oluşturulmuştur. Etno, kişilerin ulaşabileceği ortak bilgi birikimini; metodoloji, aktörün toplumsal yaşamı kavramasını ve keşfettiği anlamı iletmesini sağlayan stratejileri ifade etmektedir (Swingewood, 1998). Garfinkel (1967:4), etnometodolojiyi öznel ifadelerin ve gündelik yaşamın devamlı olası edinimleri gibi diğer pratik eylemlerin incelenmesi olarak tanımlar. Etnometodoloji sosyal yaşamda bireylerin deneyimledikleri olgu ve olayları nasıl anlamlandırdıklarını deneysel yaklaşımlarla mercek altına almaktadır. Bu nedenle, kendisine bireylerin gündelik etkileşimlerinde yarattıkları gerçekliği deneysel olarak araştırarak bir alan belirlemiştir (Poloma, 1993: 241).

2.3. Günlük Yaşam Kuramlarında Öne Çıkan Düşünürler

Sıradanın filozofu olarak tanınan sosyolog ve filozof Henri Lefebvre, neo-marxist bir günlük yaşam kuramcısıdır. Günlük yaşam üzerine uzun yıllar çalışarak bu alana önemli katkılar sağlamıştır. Çalışmalarında marksizm ve fenomenoloji gibi çeşitli kuram ve yaklaşımlarla üretken ilişkiler kurarak günlük yaşam araştırmalarına önemli kavramlar ve perspektifler kazandırmıştır (Gardiner, 2016:107) (Bkz. Şekil 2.5). Lefebvre, günlük yaşam çalışmalarında boş zaman, günlük yaşamın ritimleri, modernizm, yabancılaşma, kimlik gibi temaları ele almıştır. Günlük yaşamı çok yönlü ele alması ve özgün düşüncelerinin hala etkili olması, onu bu tartışmalar içinde özel bir yere konumlandırmıştır. Lefebvre'nin çalışmaları genellikle modernitenin bir kritiği niteliğindedir. Günlük yaşamda öznenin giderek kaybolduğunu, nesnenin öne çıktığını ifade eden Lefebvre nesnenin salt nesnel gerçeklik olarak değil, 'saf bir biçim olarak' da ele alınması gerektiğini

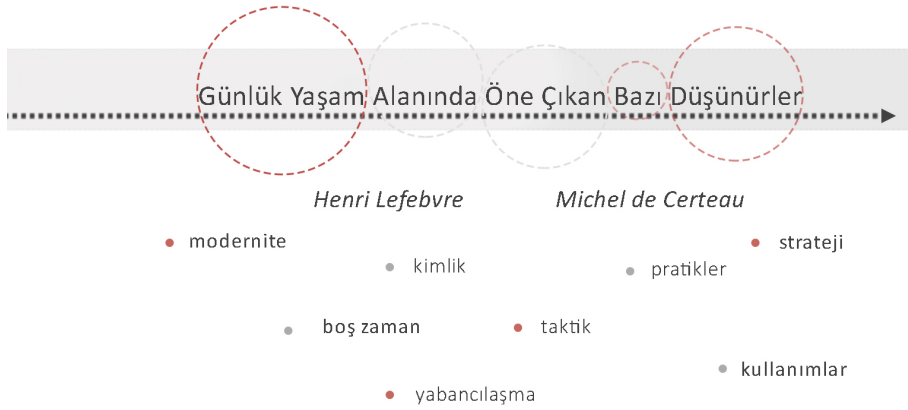
belirtir ve günlük yaşamı nesne üzerinden şu şekilde açıklar:

... herhangi bir nesne alacağım. Onu titizlikle tasvir etmeye girişeceğim, gündelik olanın içinden alınan bu nesneyi inceleyeceğim, onun dökümünü yapacağım; ele aldığım şey bir maşrapa, bir portakal, bir sinek olabilir. Neden şu camdan süzülen su damlası olmasın? Bu damla üzerine bir sayfa, on sayfa yazabilirim. Bu damla benim için gündelikliği bir kenara atarak gündelik hayatı temsil edecek, zamanı ve mekânı ya da zaman içindeki mekânı gösterecek, yok olmakta olan bir damla olarak aynı zamanda dünyanın ta kendisini temsil edecektir (Lefebvre, 2016:16).

İşte bu tutum, Lefebvre'ye ait görüşleri; günlük yaşam kuramları içinde, sadece özneyi ya da özneler arası ilişkiyi değil, nesneyi ve nesnelere kurulan ilişkiyi de araştırma girişiminden dolayı değerli kılmakta ve düşüncelerinin üretken doğasını da göstermektedir.

Günlük yaşamda öne çıkan diğer düşünür ise Fransız kuramcı ve tarihçi Michel de Certeau olmuştur. De Certeau günlük yaşam kavramlarını derinleştirirken, detaylara odaklanmış, somut günlük yaşam pratiklerini incelemiştir. Sıkça görülen soyut ve düşünsel kuramsallaştırmaya karşın, somut olarak gözlenebilen eylemlere ve rutin pratiklere eğilmiştir. Çoğunlukla bireyi merkezine almış, güç ve otorite unsurlarının baskısına direnmenin mümkün olduğunu vurgulamıştır (Gardiner, 2016: 217).

Günlük yaşamda yaygın olarak kullanılan 'strateji' ve 'taktik' kavramları onun çalışmalarının büyük bir kısmını oluşturmuştur (Bkz. Şekil 2.5). De Certeau'nün sosyolojisiyle bütünleşen kavramlardan strateji, güç ilişkileriyle ortaya çıkan, idareye imkân veren bir yere ait olan uygulamalardır. Stratejiler bir kurum ya da mekâna ait olup, güç ilişkileriyle desteklenir, bu ilişkiler nesnel ekonomik veya politik hesaplamalar arkasına gizlenir. Taktik ise bir yere ait olmayan, zamana bağlı, zayıf, öteki olandır. Bu yüzden devamlı tetiktedir ve üzerindeki güçlerden kazanç elde etmeye, kendi çıkarına fırsatlar yaratmaya çalışır. Taktikler, günlük yaşamdaki mücadeleler ve onlardan alınan haz ile birlikte düşünülmalıdır (De Certeau, 2009: 54-55).

Şekil 2.5. Günlük Yaşam Alanında Öne Çıkan Bazı Düşünürlere Ait Kavramlar

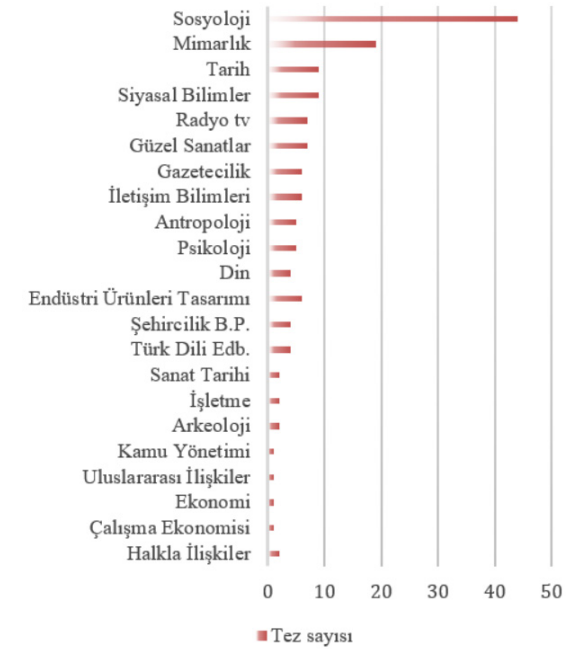
3. Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde temel olarak, günlük yaşam kavramının lisansüstü tezlerde sıklıkla hangi alanlarda ele alındığını, tasarım temel alanı ve endüstriyel tasarım alanında bu konuda yapılmış çalışmaların nicelik ve niteliklerini tespit ve analiz etmek üzere taramalar yapılmıştır. Bu araştırma, Türkiye’de hazırlanan tezler için; Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında günlük yaşam ve günlük yaşamla ilişkili bazı kavramlarla çeşitli anahtar sözcükler belirlenerek yapılmıştır.

3.1. Günlük Yaşam Lisansüstü Çalışmalarının Yapıldığı Ana bilim/Ana sanat dallarına Göre İncelenmesi

Günlük yaşam ile ilgili tez çalışmalarına ulaşmak amacıyla, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında ilk olarak “Günlük yaşam” veya “Gündelik hayat” veya “Everyday life” anahtar sözcükleri ile tarama yapılmıştır. Sözcüklerin aranacağı alanın tez adı olarak belirlendiği taramadan elde edilen sonuçlarla aşağıdaki tablo oluşturulmuştur (Bkz. Tablo 3.1).

Tablodaki görüldüğü üzere, günlük yaşam konusundaki lisansüstü eğitimde en fazla çalışma yapılan ana bilim/ana sanat dallarının sosyoloji, mimarlık ve tarih alanları olduğu görülmektedir. Belirlenen anahtar sözcüklerle yapılan aramada; sosyoloji alanında 44 çalışma, mimarlık alanında 19 çalışma ve endüstri ürünleri tasarımında ise 6 çalışma olduğu tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, bu taramada ulaşılan tezlerin yaklaşık %30’u sosyoloji, %13’ü mimarlık ve %4’ü endüstri ürünleri tasarımı alanında gerçekleştirilmiştir.

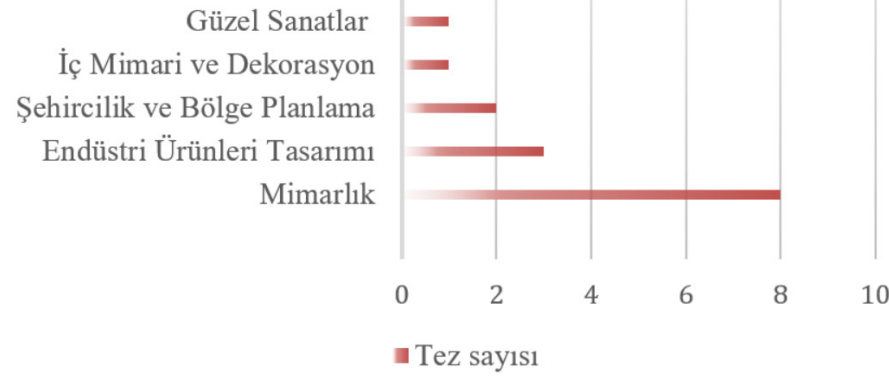

Tablo 3. 1. “Günlük Yaşam”, “Gündelik Hayat” ve “Everyday Life” Anahtar Sözcükleri ile Yapılan Taramada Ulaşılan Tez Sayılarının Alanlara Göre Dağılımı

Burada elde edilen bulgular yorumlandığında; toplum ve bireyin yaşantısıyla yakından ilgili olan günlük yaşam konusunun, ağırlıklı olarak toplum bilimi olarak tanımlanan sosyolojide çalışılmış olması beklenen bir sonuçtur. Diğer taraftan sosyolojiyi mimarlık alanındaki çalışmaların takip etmesi, tasarım disiplinlerinin sosyal bilimlerle etkileşim içinde olduğuna ve günlük yaşamda yer edindiğine işaret etmektedir. Nitekim günlük yaşamın mimarlık alanında ele alınması, diğer tasarım disiplinleri için de teşvik edicidir.

3.2. Tasarım Temel Alanında Yapılan Günlük Yaşam Lisansüstü Çalışmalarının İncelenmesi

Ulusal Tez Merkezi’nde “Günlük Yaşam/Gündelik Hayat ve Tasarım” anahtar sözcükleri ile tarama yapıldığında, bu terimlerin aynı anda tez başlığında geçtiği bir tez çalışmasına ulaşılamamaktadır. Ancak bu anahtar sözcükler tez özetlerinde arandığında karşımıza çeşitli tasarım disiplinlerinde yapılan günlük yaşam çalışmaları çıkmaktadır. Bu tezlerin hangi tasarım disiplinlerinde gerçekleştirildiği, çalışıldığı alanlara göre dağılımı ve sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Bkz. Tablo 3.2). Taramada ulaşılan çalışmaların konuyla ilgileri, özetleri ve içerikleri üzerinden kontrol edilmiştir.

Tabloda görselleştirildiği gibi, günlük yaşam ve tasarım anahtar sözcüklerinin bir arada yer aldığı çalışmalar sayıca az olmakla birlikte, oransal olarak Tablo 3. 2 "Günlük Yaşam/Gündelik Hayat ve Tasarım" Anahtar Sözcükleriyle Yapılan Taramada Ulaşılan Tez Sayılarının Alanlara Göre Dağılımı

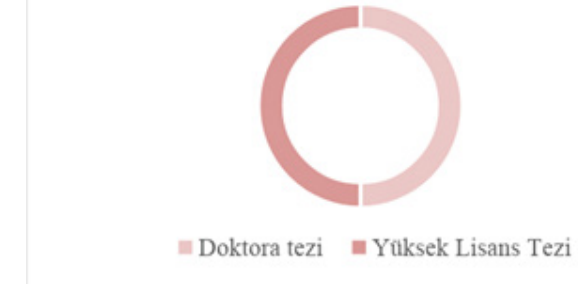
yaklaşık %50 si mimarlık %20 si endüstri ürünleri tasarımı alanında yer almaktadır.

Elde edilen bulgulara göre -her ne kadar taramalar anahtar sözcükler ve onların yer alacağı alanlarla sınırlansa da- günlük yaşam ve tasarım konularının kesiştirildiği çalışmaların sayıca az olduğu yorumu yapılabilir.

3.3. Endüstri Ürünleri Tasarımı Anabilim Dalında Yapılan Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi

Bu bölümde çeşitli anahtar sözcüklerle (gündelik hayat, günlük yaşam, everyday life, tasarım, design vb.) ve bu anahtar sözcüklerin farklı kombinasyonlarıyla yapılan taramalarda ulaşılan, endüstri ürünleri tasarımı alanındaki tüm tezler detaylı olarak incelenmiştir. Bu çalışmalar arasında tez başlığında veya tez özetlerinde günlük yaşam kavramıyla karşılaşılan tezler olmuştur. Tez başlığında anahtar sözcüklerin bulunmadığı çalışmaların içerikleri, anahtar kelimeleri ve özetleri incelenerek günlük yaşam konusu aranmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada günlük yaşam kavramı veya kuramlarıyla çeşitli düzeylerde ilgili olan toplam 8 çalışma tespit edilmiştir. Günlük yaşam konusunun ele alındığı ya da bir kuramsal çerçeve oluşturduğu bu tez çalışmalarının yarısının doktora tezi olduğu görülmektedir (Bkz. Şekil 3.1).

Şekilde görselleştirildiği gibi günlük yaşamla ilgili tez çalışmalarının yarısı

Şekil 3.1. Endüstri Ürünleri Tasarımında Günlük Yaşam Lisansüstü Çalışmaları

doktora tezi, diğer yarısı ise yüksek lisans tezidir. Endüstri ürünleri tasarımı ve günlük yaşam arakesitinde yer alan ve günlük yaşam teorilerinden yararlanan bu çalışmaların içerikleri ve önceki bölümlerde açıklanan kuramlarla ilişkilendirmeleri incelenmiştir.

İlk olarak yüksek lisans tezleri arasında, plastik malzemenin günlük hayattaki anlamlarının araştırıldığı, malzemenin sosyal yaşamdaki yerinin incelendiği bir çalışmaya ulaşılmıştır (Dolmaz, 2009). Bu çalışmada plastik malzemenin üretim ve tüketim tarihi ele alınmış, malzemenin günlük yaşamda karşılık geldiği kullan-at gibi kavramlar modernizm olgusu ile paralel olarak irdelenmiştir. Malzemenin kullanıcıyla ilişkisi mutfak alanında kullanılan plastik nesnelere üzerinden araştırılmıştır. Gözlem ve yüz yüze görüşme gibi yöntemlerin kullanıldığı bu çalışmada malzemenin kullanıcı tarafından algılanışına dair çeşitli bulgular ortaya konmuştur (Dolmaz, 2009). Bu çalışmanın içeriğinde günlük yaşam kuramları ile örtüşen kavram ve desenler tespit edilmiştir. Özellikle günlük yaşama büyük etkisi olan önemli sosyo-ekonomik gelişmelerin, modernizm ile eşzamanlı ortaya çıkan kavramların günlük yaşama etkisinin incelenmesi, sistemler kuramındaki yapısal kuvvetler ile ilişkilendirilebilir. Günlük yaşam kuramları açısından bir diğer örtüşme ise, modernizmin ve tüketim kültürünün de eleştirisini içinde barındıran neo-marksist yaklaşımlarda bulunabilir. Son olarak çalışmada günlük yaşam pratikleriyle ilgili belirli bir objenin kullanım ve anlamlandırılmalarının araştırılması pratik eylemlerin incelenmesi açısından etnometodoloji yaklaşımına, bedensel deneyim ve algıya yer verilmesi ile de fenomenolojiye referans vermektedir.

Günlük yaşamla ilişkili bir diğer yüksek lisans tezinde, günlük yaşamdaki dini pratiklerden dua sayma pratiği konu edilmiştir. Kullanıcılarla görüşmeler yapılarak dua sayma nesnelere olan zikirmatik ve tespihler, günlük yaşamı düzenleme rolü üzerinden değerlendirilmiş, kullanım biçimleri, günümüz

teknolojisine adaptasyonları, kültürel uyarlamaları incelenmiştir (Tönük, 2011). Bu noktada, çalışmanın kapsamlı bir teorik çerçeve içerdiği ve bu çerçeve oluşturulurken günlük yaşam kuramlarında bahsedilen yapı-aktör ikiliğinden yani bireyler üzerinde etki gösteren yapısal güçler ve bireylerin özgür iradeleri arasındaki ikilikten söz edildiği görülmüştür. Bu bağlamda çalışma, incelediği ürün kullanıcı ilişkileri, yaratıcı kullanım biçimleri ve uyarlamalar bağlamında günlük yaşam kuramlarına, özellikle de De Certeau'ye ait strateji ve taktik kavramlarına göndermeler yapmaktadır (Tönük, 2011:7-15). Nesnelere ile günlük yaşam pratiklerinin birbirini dönüştürme potansiyeline de dikkat çeken bu tez çalışması, araştırma metodu olarak etnografik araştırmayı kullanmasıyla gündelik pratiklere işaret eden etnometodoloji ile ilişkili görülebilir.

Endüstri ürünleri tasarımı alanında yapılan günlük yaşam ile ilgili yüksek lisans tez çalışmalarından biri de modernizmin kavramsal çerçevesi içinde İskandinav tasarımını incelemektedir. İskandinav kültürü ve günlük yaşamını temel alan çalışmada, günlük yaşamın ve modernizmin tasarım anlayışını nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü araştırılmıştır. Tez çalışmasında yer alan etnografik alan çalışmasında ağırlıklı olarak katılımcı gözlem yöntemi kullanılmıştır. Bu sayede seçilen alanda günlük yaşamın, geleneklerin ve değer sistemlerinin gözlemlenmesi mümkün olmuştur (Öcal, 2012). Çalışmada günlük yaşamın etkin olarak incelendiği ve kuramsal arka planda modernizm ve eleştirisine ağırlık verildiği görülmüştür. Çalışmanın günlük yaşamın İskandinav tasarımına etkisinin ele alındığı bölümünde Lefebvre ve onun gündelik yaşam felsefesine değinilmiştir (Öcal, 2012:39). Bu açıdan çalışmada, günlük yaşam kuramları kapsamında, özellikle modernizmin ve dönüşen gündelik yaşamın eleştirisini yapan Lefebvre'ye atıfta bulunulduğu görülmüştür.

Yine etnografik araştırmanın yöntem olarak kullanıldığı bir tez çalışmasında, ev içindeki günlük yaşam, çeşitli nesnelere üzerinden incelenmektedir. Bu çalışmada kullanıcı ve nesne ilişkisi; kullanıcının nesneye gösterdiği kabul etme, direnç gösterme veya reddetme gibi davranışlarla birlikte ele alınmaktadır. Küreselleşme ile birlikte, farklı kültürlerde gündelik yaşama dahil olan ürünlerin, kullanıcı tarafından adaptasyonları da gözlemlenmiştir (Taşkın, 2016). Bu bağlamda, tez çalışmasının yine De Certeau'ye ait günlük yaşam perspektifine ve günlük yaşam pratiklerine odaklandığı, etnografik araştırmalarla yöntemsel olarak günlük yaşam kuramlarından etnometodoloji yaklaşımına yakın olduğu görülmektedir. Bahsedilen yüksek lisans tez içerikleri özetlenerek görselleştirilmiştir (Bkz. Şekil 3.2).

Şekil 3.2. İncelenen Yüksek Lisans Tez Çalışmaları İçerik Analizi Diyagramı

Doktora tez çalışmalarının kapsamlarına bakıldığında ise, ilk olarak Nasır'ın (2016) günlük yaşamda eve ait bir mekân olarak salonu, salona ait pratikleri, salon mobilyalarını ve bunların farklılaşan kullanımlarını ele aldığı çalışması görülmektedir. Bu çalışmada günlük pratiklerin gözlemlenmesinin yanı sıra mobilyaların farklı kullanımları ardındaki dinamiklerin de incelenmesi söz konusudur. Bu noktada Lefebvre'nin mekânı tanımladığı üçlü diyalektik kuramından yararlandığı ve bu çerçevenin çalışmaya uyarlandığı görülmektedir (Nasır, 2016: 17). Nitel bir araştırma olan bu çalışmada, 'yeni orta sınıf' olarak tabir edilen katılımcılara ait evlerde gözlem ve görüşme yöntemleriyle alan araştırılması yapılmıştır (Nasır, 2016: 60). Tüm bu nitelikleriyle çalışma, günlük yaşam kuramlarıyla sıkı bir ilişki içerisindedir. Özellikle, modernizmle değişen sosyal yapıyı ve toplumsal sınıfları sorunsallaştıran neo-marksist yaklaşıma hem sınıf hem de nesne kullanımlarında görünürleşen öznellik kavramı bağlamında yakın durmaktadır. Nesnelere kullanımalarının yanı sıra onları edinme dinamiklerinden de bahsetmesiyle çalışma, statü, kimlik ifadeleri, semboller üzerinden gerçekleşen grup etkileşimleri dolayısıyla sembolik etkileşim yaklaşımı ile bağlantılı görülebilir.

Bir başka doktora tezinde ise, günlük yaşam sosyo-ekonomik dönüşümler dahilinde ele alınmakta ve modernizm, küreselleşme gibi olguların gündelik nesnelere olan oyuncak tasarımı ve üretimlerine etkisi irdelenmektedir. Oyuncak üretiminin endüstrileşmesi ve küreselleşme olgusuna karşı oyuncak firmalarının geliştirdiği taktikler, ürünlerde görülen kültürel uyarlamalar ve dönüşümler araştırılmıştır (Gürpınar, 2014). Çalışmada yine endüstrileşme ve küreselleşme üzerinden yapısal dış kuvvetlerle dolayısıyla sistemler kuramıyla bir örtüşme görülse de çalışmanın asıl odağı bu kuvvetlere karşı direnen yaratıcı uyarlamalar ve alternatiflerdir. Bu noktada da yine De

Certeau'nün kavramları kuramsal bir dayanak noktası olmuştur.

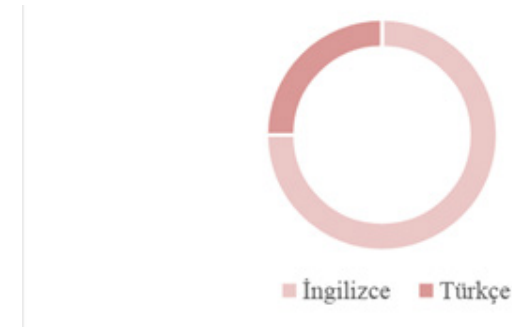
Doktora çalışmalarından Çelikoğlu'na (2015) ait tez ise diğer örneklerden farklı olarak tamamen, günlük yaşamı tüm pratikleri ve detaylarıyla kavramaya yardımcı olan araştırma yöntemlerinden etnografi üzerine kuruludur. Bu çalışmada etnografik araştırma yöntemlerinin ve bunlarla elde edilen günlük yaşam verilerinin tasarım sürecine olası getirileri araştırılmakta, verilerin tasarım fikri oluşturmada etkin olarak kullanılabilmesi adına bir yöntem önerisi sunulmaktadır (Çelikoğlu, 2015). Bu tez çalışmasının kuramsal temelini Kuzey Amerika mikro sosyolojisi içinde etnometodolojiye dayandığı görülmektedir. Çalışmada günlük yaşam pratikleri, ürün kullanıcıları olarak bireylerin birbirleriyle ve çevreleriyle olan etkileşimleri incelenmiş, bunların tasarımcı bireyler tarafından tasarım girdisine dönüştürülme süreci araştırılmıştır.

Son olarak, günlük yaşam ve tasarım arasındaki ilişkiye dikkat çeken doktora tezinde Aytaç (2015), günlük yaşamda bireylerin çevrelerini dönüştürmede kullandıkları benimseme/kendileme edimini, banyoya ait pratikler üzerinden incelemektedir. Yüz yüze görüşme yöntemleriyle elde edilen verilerden çeşitli kendileme yöntemlerine ulaşılan çalışmada, tasarımcıların tasarım süreçlerinde kullanabilecekleri bağlamlar araştırılmıştır (Aytaç, 2015). Bu doktora çalışmasında özellikle kendileme bağlamında De Certeau'nün strateji ve taktik kavramlarıyla ilişki kurulmaktadır. Günlük yaşam nesnelere üzerinden maddi kültürle ilişki kuran çalışma, nesnelere kullanım biçimleri ile de günlük yaşamın mikro odaklı yaklaşımlarına referans vermektedir. Kullanıcıların günlük yaşamını gözlemlemede kullandığı yöntem etnometodoloji yaklaşımıyla örtüşmektedir. Burada bahsedilen doktora tez çalışmalarının içerikleri aşağıdaki şekilde özetlenerek görselleştirilmiştir (Bkz. Şekil 3.3).

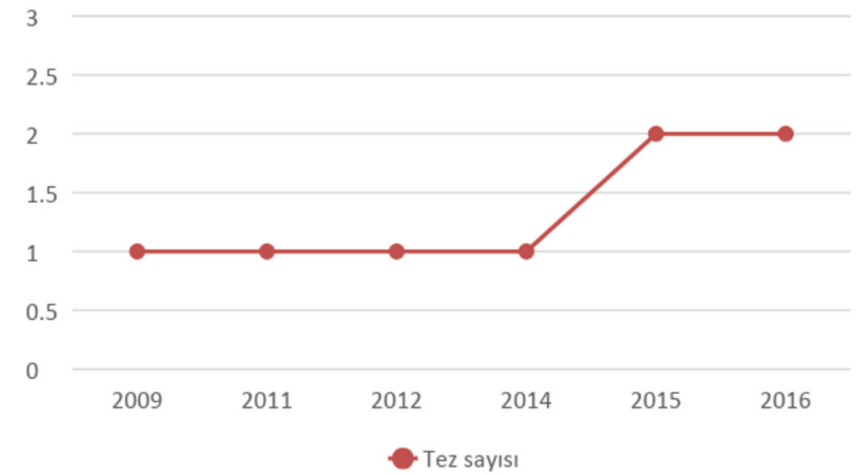
Şekil 3.3. İncelenen Doktora Tez Çalışmaları İçerik Analizi Diyagramı

Tez çalışmaları incelenirken; konuların ele alınış biçimleri, günlük yaşama nasıl ve ne kadar değinildiğinin yanı sıra çalışmaların dili de dikkate alınmıştır. Endüstri ürünleri tasarımı alanında yapılan tez çalışmalarının hem yüksek lisans hem doktora düzeyinde %75'inin İngilizce olduğu görülmüştür (Bkz. Şekil 3.4). Bu bulguya dayanarak bu konuda Türkçe literatüre katkı sağlanması gerektiği de görülmektedir.

Şekil 3.4. Endüstri Ürünleri Tasarımında Günlük Yaşam ile İlgili Tezlerin Dili

Endüstri ürünleri tasarımı alanında günlük yaşam ile ilgili yürütülen lisansüstü tezlerin yapıldığı yıllara göre dağılımı da aşağıdaki tabloda görülmektedir (Bkz. Tablo 3.3). Bu tabloya göre günlük yaşam çalışmalarına ilginin, Tez Merkezi üzerinden ulaşılabilen tezler kapsamında, artan bir eğilime sahip olduğu söylenebilir.

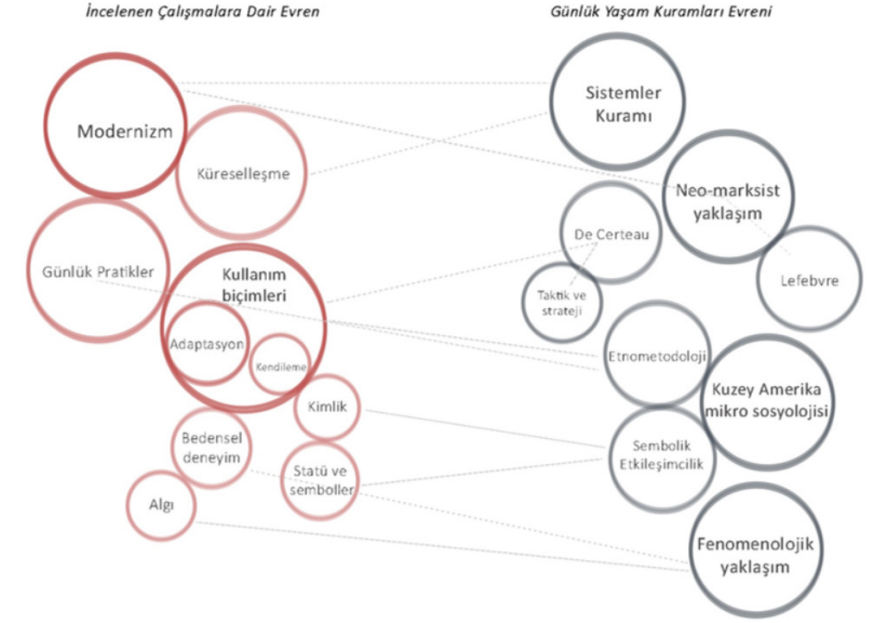
Tablo 3.3. Endüstri Ürünleri Tasarımında Yapılan Günlük Yaşam Lisansüstü Tezlerinin Yıllara Göre Dağılımı

4. Lisansüstü Tez Çalışmalarına İlişkin Değerlendirme ve Öneriler

Günlük yaşamla ilgili lisansüstü tez çalışmalarına dair yapılan bu araştırmadan en genel olarak, konu evreninin oldukça geniş ve disiplinler arası çalışmalara elverişli olduğu çıkarımında bulunulabilir. Tasarım temel alanında yapılan günlük yaşam çalışmalarına bakıldığında; şehircilik ve bölge planlama, mimarlık gibi anabilim dallarında günlük yaşamın çoğunlukla kent yaşamı bağlamında mekân ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu tür bağlantıların özellikle modernizm ve endüstri devrimiyle değişen günlük yaşamdan kaynaklandığı söylenebilir. Tasarım disiplinleri arasında günlük yaşam çalışmalarının görece mimarlık alanında ağırlıkta olmasında, Lefebvre gibi mekân üzerine de düşünen kuramcıların etkisi yadsınamayacak düzeydedir.

Endüstri ürünleri tasarımı alanında yapılan çalışmalarda ise, günlük yaşamla ilişkilerin genellikle maddi kültür ve ürün-kullanıcı etkileşimi üzerinden kurulduğu, gündelik bir pratiğe ya da günlük yaşamdaki bir nesne grubuna odaklandığı görülmektedir. Araştırmalar kuramsal bir çerçeveye sunarak günlük yaşam kuramlarıyla ilişki kurmuş fakat ağırlıklı olarak -gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılarak- günlük pratiklerle ilişkilendirilmiştir. Bu anlamda incelenen çalışmalar günlük yaşamın tasarımıyla ilişkilendirilebileceğine dair örnek teşkil eden önemli çalışmalardır. Ancak bunların yanı sıra oldukça geniş ve besleyici bir konu olan günlük yaşamdan, endüstri ürünleri tasarımına dair kuramsal bilgi üretiminde de yararlanması önerilmektedir.

Günlük yaşamın kuramsal temelinin, doktora çalışmalarında yüksek lisans tezlerine göre daha detaylı olarak ele alındığı ve çalışma strükturelerinin doğrudan gözlenebilir şekilde bu kuramlar veya kavramları üzerine kurulduğu belirlenmiştir. Tez çalışmaları kapsam olarak yalnızca bir ürün grubu veya bir pratiği inceleseler de çeşitli kavramlar üzerinden günlük yaşam kuramlarıyla ortaklıklara sahip oldukları söylenebilir. Bu ortaklık ve ilişkiler genel bir diyagramla görselleştirilmiştir (Bkz. Şekil 3.5). Bu görselleştirme, incelenen çalışmalarda en fazla karşılaşılan kavramları daha baskın renkte ve büyük boyutta göstermekte ve bağlantılı oldukları günlük yaşam kuramlarıyla çizgisel olarak birleştirmektedir. Elbette bir kavram birçok kuramla birden ilişkili görülebilir fakat burada en açık ve baskın olarak görülen örtüşmelere işaret edilmektedir.

Şekil 3.5. İncelenen Tezler ve Günlük Yaşam Kuramları İlişkisi

Görselde de görüldüğü üzere, bir önceki bölümde incelenen ve günlük yaşam kuramlarıyla ortak noktaları araştırılan tezlerin çoğunluğunda modernizm ve küreselleşme temaları önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gibi makro ölçekte gerçekleşen sosyo-ekonomik gelişmeler ilk bölümde kısaca bahsedilen günlük yaşam kuramlarından sistemler kuramının kapsamına girmektedir. Bu noktada çalışmalar; sistemler kuramında bahsedilen, bireylerin karşısında pasif kaldığı yapısal kuvvetler ile ilişkili kavramsal örüntüler içermektedir. Çoğu çalışma günlük yaşamı ve gündelik nesnelere, modernizm ve küreselleşme gibi yapısal kuvvetlerin sebep olduğu dönüşümlerle ele alsa da çalışmaların asıl odağı bu kuvvetlere karşı koyma biçimlerindedir. Bu anlamda tasarım alanında yapılan lisansüstü çalışmalarının sistemlere yaklaşımından çok, bireye ve öznelliklere eğilen mikro odaklı yorumsamacı yaklaşımlara yakın olduğu söylenebilir. Çalışmaların büyük çoğunluğunda kullanıcıların günlük yaşamda nesnelere üzerinden gerçekleştirdikleri yaratıcı uyarlamalar, kendileme edimleri incelenmiştir. Dolayısıyla günlük yaşam kuramlarında yer alan kavramlardan en fazla De Certeau'ye ait strateji ve taktik kavramları kullanılmıştır.

Ağırlıklı olarak ev yaşantısını ele alan tez çalışmalarının, günlük pratiklerde

kullanıcı ve nesne arasındaki ilişkileri incelediği görülmektedir. Bu kullanıcı ve pratik odaklı yaklaşımlar gündelik pratikleri incelemeyi merkezine alan etnometodoloji yaklaşımına referans vermekte, bu yaklaşımın ilkelerinden yararlanmaktadır. İncelenen çalışmalarda diğer kuram ve kavramlara oranla çok daha az olmak üzere, beden ve algıya değinilen çalışmalarda fenomenolojiye de bir ilgi görülmüştür. Yine diğerlerine oranla daha az olmakla birlikte kimlik, statü gibi kavramlar üzerinden odağında benlik çeşitleri, grup etkileşimleri ve semboller olan sembolik etkileşim yaklaşımına da atıfta bulunulmuştur.

Tüm bunlar göz önüne alındığında günlük yaşam sosyolojisinin kavramlarından kısmen yararlandığı dolayısıyla bütünsel ve kapsayıcı bir kuramsal çalışmanın tasarım alanında eksikliği saptanmaktadır. Daha çok nesne ve kullanımına odaklanan çalışmalar yapıldığı, günlük yaşamın ve kuramlarının, tasarlama eyleminin kendisi ve tasarım süreciyle veya tasarım felsefesiyle ilişkilendiği çalışmaların eksikliği görülmektedir.

Toplumbilimi tartışmalarının önemli bir kısmını oluşturan günlük yaşam kuramları, birey ve grupların kurumsal yapılarla, nesnelere ilişkileri, deneyimleri, algılama ve anlamlandırma biçimleri ile ilgili zengin bir kaynaktır. Tasarım, günlük yaşam içerisinde gerek toplumsal roller dahilinde gerekse de üretim mekanizmaları ve ekonomik sistemlerin bir unsuru olarak, farklı ölçeklerde karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda nesne tasarımı alanında günlük yaşam ve kuramları üzerine çalışmaların artması beklenmektedir. Günlük yaşama doğrudan dahil olan nesne tasarımının, akademik yazında da günlük yaşam ile buluşması disiplinler arası çalışmalara zemin sağlamakla birlikte, tasarım alanını da zenginleştirecektir. Günlük yaşamın tasarım çalışmaları, pratikleri ve eğitiminde daha fazla yer almasını sağlamak hem sosyal bilimler hem de endüstriyel tasarım alanına yeni perspektifler kazandıracaktır.

Kaynakça

- Aman, F. (2017). "Sosyoloji Teorilerine Aktörler-Faktörler Bağlamında Bir Bakış Denemesi", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 17-28.
- Aytaç, A. (2015). *Appropriation of the Bathroom in Everyday Life: Towards a Cultural Analysis of the Contemporary Bathroom and Its Elements*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bennett, A. (2013). *Kültür ve Gündelik Hayat*. (Çev. N. Tokdoğan, B. Şenel ve U. Y. Kara). Ankara: Phoenix (İlk Baskı: 2005).
- Bovone, L. (1989). "The Sociology of Everyday Life", *Current Sociology*, 37 (1), 41-59.
- Brinkmann S., Jacobsen M. H. ve Kristiansen S. (2014). *Historical Overview of Qualitative Research in the Social Sciences*. P. Leavy (Ed.). *The Oxford Handbook of Qualitative Research* içinde (s.17-43). NewYork: Oxford University Press.
- Burris, V. (1987). *The Neo-Marxist Synthesis of Marx and Weber on Class*. N. Wiley (Ed.), *The Marx-Weber Debate* içinde, (s. 67-90), London: Sage.
- Cevizci, A. (2012). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say.
- Çelikoğlu, Ö. (2015). *Inviting Ethnographic Conversations to Inspire Design: Towards a Design Research Method*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi I*. (Çev. Lale Arslan Özcan). Ankara: Dost (Orijinal Baskı: 1990).
- Dolmaz, Ö. (2009). *Gündelik Hayatta Plastik Malzemenin Anlamları: Mutfak Objeleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erbaş, H. (1992). "Sosyolojide Fenomenoloji", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 14, 159-166.
- Featherstone, M. (1995). *Undoing Culture: Globalization, Postmodernism and Identity*. London: Sage.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. (Çev. D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin). Ankara: Heretik.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Goffman, E. (2016). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (Çev. B. Cezar). İstanbul: Metis.

Gürpınar, A. (2014). *Toys in a Globalizing City: Contemporary Production Networks and Design Characteristics of Toys in Istanbul*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İrkdaş Doğu, D., Timur Öğüt Ş., Er H. A., (2015). "Characterizing Industrial Design Education in Turkey: A Current Synthesis for Future Directions", *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 14, 39-50.

Lefebvre, H. (2015). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I. (Çev. Işık Ergüden)*. İstanbul: Sel (Orijinal baskı:1958).

Lefebvre, H. (2016). *Modern Dünyada Gündelik Hayat. (Çev. I. Gürbüz)*. İstanbul: Metis (İlk baskı:1968)

Marx K., Engels F. (1997). *Komünist Parti Manifestosu. (Çev. M. Erdost)*. Ankara: Sol (İlk baskı:1848).

Nasır, E. (2016). *Salon Mobilyalarının Dönüşümlerinin İncelenmesi: Gündelik Yaşamda Salon Fikri, Mobilya Edinme Dinamikleri ve Kullanım Pratikleri*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Öcal, M. (2012). *The Role of Tradition and Everyday Life in Scandinavian Modern Design*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Poloma, M. M., (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları. (Çev. Hayriye Erbaş)*. Ankara: Gündoğan.

Ritzer, G., Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji Kuramları. (Çev. H. Hülür)*. Ankara: De Ki.

Schutz A. ve Luckmann T. (1973). *The Structures of the Life World. (Çev. Richard M. Zaner, H. Tristram Engelhardt)*. Illinois: Northwestern University Press.

Slatery, M. (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler. (Çev. Özlem B., Gülhan D., Hacer H., Cevdet Ö., Şebnem Ö. ve Ümit T.)* İstanbul: Sentez (Orijinal baskı:1991)

Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. (Çev. Osman Akınhay)*. Ankara: Bilim ve Sanat.

Şahin Ö. ve Balta E. (2001). "Gündelik Yaşamı Dönüştürmek ve Marksist Düşünce", *Praksis*, (4), 185-217.

Taşkın, B. (2016). *Daily Life Objects, Interaction of Cultures and The Selected Izmir Homes*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir İleri teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Tatlıcan, Ü. (2011). *Sosyoloji ve Sosyal Teori Yazıları*. Bursa: Sentez.

Theodorson, G. A. (1969). *A Modern Dictionary of Sociology*. New York: Barnes and Noble Books.

Tönük, D. (2011). *The Practice Of Counting Prayers: Use of Tespih and Zikirmatik in Everyday Life in Turkey*, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Turner, B. S. (2006). *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge: Cambridge University.